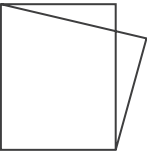

En overset professionsteoretiker: Hannah Arendt

Morten Timmermann
Korsgaard, adjunkt,
Læreruddannelsen i
Silkeborg, VIA University
College

Indledning

Der kan næppe længere være tvivl om, at Hannah Arendt var en af det tyvende århundredes vigtigste stemmer. Ikke nok med at hun fortsat har stor indflydelse inden for filosofi, politik og pædagogik, men i forbindelse med Trumps første kampagne røg hendes værk om totalitarisme pludseligt ind på bestsellerlisten. Hendes analyser af totalitære styreformers fremmarch i fortiden vækker desværre alt for stor genklang i vores tid. Det samme gør hendes tekster om menneskerettigheder, flygtninge, massesamfundet og hendes idehistoriske kapitalismekritik. Der er næppe nogen tænker fra det 20. århundrede, som modtager mere opmærksomhed i disse år end netop Hannah Arendt. Dette bevidnes blandt andet af flere glimrende udgivelser og nyoversættelser af hendes værker til dansk, senest hendes afhandling om kærlighedsbegrebet hos Augustin. Begge hendes senere hovedværker, *Menneskets*

vilkår og *Åndens liv*, er også oversat, og førstnævnte er fremragende præsenteret her i tidsskriftet af Anne Meulengracht. Det er derfor svært at påstå, at Arendt skulle være en overset tænker, men inden for professionsforskningen er det først inden for de seneste årtier, hun har vundet indpas, så måske kan vi alligevel slippe afsted med at placere hende under denne overskrift.

I sit første store værk tager Arendt som nævnt livtag med totalitarismens frembrud i det 20. århundrede, og hendes tænkning har i høj grad været med til at præge vores forståelse af mekanismerne bag totalitære og autoritære styreformer. Særligt hendes omstridte rapport fra retssagen mod Adolf Eichmann tog os bag om de psykologiske og strukturelle betingelser for, at disse styreformer kan bryde frem. Arendts særlige tone i værkerne, en tone, hun selv omtaler som nødvendigt ironisk og sarkastisk,

har givet sig udslag i hård kritik af hende for ufølsomhed og har også ledt til, at mange har misforstået hendes budskaber. På samme vis har hendes tekster om pædagogik og uddannelse været omdrejningspunkt for ophedede debatter. Særligt hendes korte 'Refleksioner angående Little Rock' kastede hende ud i et veritabelt stormvejr. Et stormvejr, der dog blegnede i lyset af det, som fulgte 4 år senere, da *Eichmann i Jerusalem* udkom.

På trods af den storm af kritik Arendt befandt sig i efter udgivelsen af disse tekster, er der meget, der peger på, at begge hendes teser, om henholdsvis totalitarismens psykologi og uddannelsens vilkår, holder vand og kaster værdifuldt lys over såvel totalitarisme som uddannelse. Denne fortløbende diskussion for og imod skal dog ikke være fokus for denne lille tekst. Jeg vil derimod lave tre nedslag i hendes forfatterskab for at fremhæve tre argumenter, som jeg mener har værdi for professionsforskningen. Det første er et snævert pædagogisk argument om læreruddannelse, mens jeg vil hævde at de to følgende har betydning på tværs af professionerne.

De tre små antagelser

I sit lille essay om 'Krisen i skolesystemet og pædagogikken' fremhæver Arendt tre antagelser, som hun mener har været afgørende for den krise, hun beskriver. Den første antagelse er, at der eksisterer en autonom børneverden, som må beskyttes mod unødig voksen indblanding. Den anden antagelse er, at pædagogik kan ses som en grundlæggende undervisningsvidenskab uafhængigt af det indhold, der skal undervises i. Den tredje antagelse er, at man kun kan vide og forstå det, som man selv har gjort.

Disse tre antagelser kan spores tilbage til henholdsvis Rousseaus, psykologiens og pragmatismens indflydelse på den moderne pædagogik og har alle tre haft ødelæggende konsekvenser for vores mulighed for at forstå pædagogikkens grundvilkår, nemlig at den konstitueres ved en grundlæggende spænding mellem det, at der fødes nye mennesker (natalitet), og at der eksisterer en (fælles) verden, hvori de fødes (pluralitet). Den første antagelse har den konsekvens, at den så at sige river den fælles verden over og stiller barnet og den voksne over for hinanden som fremmede uden et fælles mellemværende. Den anden fjerner en vigtig bestanddel af den voksnes autoritet, nemlig den faglige viden, der skal til for at kunne ytre, 'dette er vores verden'. Den tredje, som vel er karakteristisk for moderne progressiv reformpædagogik, forskyder fokus fra det at stifte bekendtskab og det at opnå forståelse for det fælles menneskelige mellemværende til det legende at kunne tilegne sig konkrete færdigheder og kompetencer. Eller som Arendt spidst formulerer det: at tilegne sig "kunsten" at leve (2021, s. 16). Dette skal her forstås som den konforme tilegnelse af det, som skal til for at gøre sig populær og klare sig i det nære sociale felt, i modsætning til en forståelse af uddannelse som det at blive stillet i forhold til en verden, der både vedrører os personligt og som strækker sig langt ud over hverdagens horisont. Hermed efterlades barnet igen i den autonome børneverden og holdes fast i en omgang med verden, som ikke forsøger at forstå og begribe, men blot at være, som det nære foreskriver.

Det er dog den anden antagelse, som jeg vil fremhæve som særligt interessant i professionssammenhæng. Nemlig den

ide at pædagogikken kan kendetegnes ved at være en generel videnskab om, hvordan man skal undervise, og hvis denne først er tillært, kan man undervise i hvad som helst. Med evidens- og kompetencetænkningens frembrud skete der et skred i vores måde at forstå pædagogikken på, hvor fokus rettedes mod tilegnelse af generelle færdigheder rettet mod effektiv undervisning og klasseledelse. Anført af psykologiske truismes og metode rettedes al opmærksomhed mod, hvordan man skaber motivation og glæde, og hvordan man bedst leder eleverne mod de fastsatte læringsmål. Hermed tabte man fuldstændigt blikket for det grundlæggende forhold, at undervisning først er noget, når det rettes mod et indhold. Noget, som efter forhandling, faglig diskussion og pædagogisk refleksion er fundet vigtigt og passende til at kunne repræsentere noget væsentligt for elevernes dannelse og uddannelse. Dette forhold udliciteres nu til læringsplatforme, mens lærerne forsøger at facilitere på motiverende og legende vis. I en større undersøgelse af undervisningen i Tyskland konstaterer Andreas Gruschka (2016), at undervisning i dag tenderer kunsten at sætte elever i gang snarere end kunsten at vise og undervise om noget.

Lidt spidst kunne man sige, at hvis 00'ernes reformivrige forskere og politikere havde kunnet deres Arendt, var det næppe gået så galt. Heldigvis blæser der her til lands nye vinde med de nye fagplaner for folkeskolen og i den nye reform af læreruddannelsen.

At forstå i mørke tider

Det andet nedslag i Arendts værker, jeg vil præsentere her, er hendes tanker om dømmekraft. Arendt skrev i det, hun

selv betegnede som mørke tider. Ikke blot med henvisning til de forfærdelige begivenheder, hun havde tæt inde på livet, men med henvisning til det faktum at det 20. århundrede indvarslede en tid, hvor traditioner og autoritet stod for fald, og hvor de overleverede kategorier og forståelseshorisonter ikke længere slog til. Eller lidt mere filosofisk formuleret var vi nu i etiske og politiske spørgsmål overladt til den subjektive position, som Kant, fortaleren par excellence for en universel etisk og politisk fornuft, tilskrev den æstetiske dømmekraft. Vi kan ikke længere forlade os på imperativer og forskrifter, når vi skal bedømme og forstå historien og vores samtid, men må hver især stå over for begivenhederne, som vi står over for kunstværket. Overladt til vores subjektive sanseapparat, vores krop, vores historie og vores forståelse. Kant opstillede tre kriterier for at redde et minimum af universalitet for den æstetiske dømmekraft. 1. at tænke selvstændigt, 2. at tænke udvidet, 3. at tænke konsekvent. Arendt fæstnede sin lid til det andet kriterie. Det at kunne tænke i de andres sted, altså at udvide vores tænkning således, at andre perspektiver lukkes ind. Arendt kaldte det også for evnen til at tage på besøg. Dette var for hende nøglen til en ny definition af dømmekraften, som netop var efterladt uden gelænder, som hun kaldte det. Dette betyder også, at dømmekraften hos Arendt ikke så meget henviser til evnen til at handle rigtigt og forkert i nuet, således som den ofte beskrives i professionsforskningen med henvisning til Aristoteles. Derimod henviser den til det uophørlige forsøg på at finde mening og forståelse for de begivenheder, vi tager del i eller må leve med. Det er altså koblet til forståelse snarere end til handling. Dermed peger det også mere

på en proces, der handler om at finde sine ben og et sted at stå, hvor man kan føle, at man hører hjemme i en verden, som ellers grænser til det ubeboelige og ubegribelige. I forlængelse af beskrivelsen af den anden antagelse ovenfor peger denne forståelse af dømmekraften i en retning, hvor professionsuddannelse i mindre grad handler om færdigheder og kompetencer, tips og tricks for effektiv og professionel handlen, men mere grundlæggende om at oparbejde forståelse, refleksion og dømmekraft, som vil tillade, at ‘man kan stå i det’.

At finde retning i eksemplet
Men hvorledes kan vi så ifølge Arendt finde ståsted og finde vores ben i (professions)uddannelse? Her må vi endnu engang slå ind på en anden bane end den udstukne. De seneste årtier har været præget af en akademisering af professionsuddannelserne, hvor fokus har rettet sig mod forståelse af metoder og begreber som det arsenal, de professionelle skulle have med ud i praksis. Men ifølge Arendt er det ofte ikke der, vi finder det, hvormed vi kan begribe praksis og verden. I mørke tider er det andetsteds, vi finder lys. For lys findes der: *even in the darkest of times we have the right to expect some illumination, and that such illumination may well come less from theories and concepts than from the uncertain, flickering, and often weak light that some men and women, in their lives and their work, will kindle under almost all circumstances and shed over the time span that was given them on earth.* (Arendt, 2005, s. ix-x).

Vi finder altså vores lys ikke så meget i teorier og begreber, men i fortællinger om liv og de beskrivelser af levet liv, som overleveres. Det findes i de eksempler

på dette, fiktive som virkelige, som er sat for os. Disse er ikke succeshistorier og baner, som skal følges, men derimod de redskaber, hvormed vi kan tænke nyt og opnå forståelse for verden som levet praksis. I en sigende beskrivelse af Arendts eget liv og metode henviser hendes ven, digteren Theodor Weiss, til de ofte ophedede samtaler, der foregik rundt om middagsbordet i det Arendt-Blücherske hjem, hvor de tilstedeværende, men også de fraværende, deltog. Og som Weiss formulerede det, som om de stadig alle var i færd med at beslutte sig. For når alt kommer til alt, minder Arendt os om at *[o]ur decisions about right and wrong will depend upon our choice of company, of those with whom we wish to spend our lives. And again, this company is chosen by thinking in examples, in examples of persons dead or alive, real or fictitious, and in examples of incidents, past or present* (Arendt, 2003, s. 145-146).

Hermed bør det være klart, at vi hos Arendt ikke finder de uomtvistelige handleanvisninger, som ofte efterspørges fra politisk hånd således, at vi kan effektivisere og fejlsikre professionerne. Og måske er dette netop det centrale problem, som vores nytteorienterede og accelererende moderne kultur har svært ved at komme overens med. De menneskelige relationer lader sig sjældent skrive på formel, men er i deres natur uforudsigelige og ubestemmelige. Vi er overladt til eksistentielle vilkår, hvor vi – heldigvis – aldrig kan være helt sikre på, hvordan den anden/de andre vil respondere på vores handlinger. Men heri findes også den mening, som professionsarbejdet tilbyder, nemlig det at være medvirkende til at bære og forstå det fælles menneskelige som levet praksis.

REFERENCER

Arendt, H. (1995). *Men in Dark Times*. New York: Harcourt Brace & Company.

Arendt, H. (2019). *Åndens liv*. Aarhus: Klim.

Arendt, H. (2021). *Krisen i skolesystemet og pædagogikken*. Aarhus: Klim.

Arendt, H. (2023). *Eichmann i Jerusalem – En rapport om ondskabens banalitet*. København: Gyldendal.

Arendt, H. (2023). *Menneskets vilkår*. København: Gyldendal.

Arendt, H. (2025). *Kærlighedsbegrebet hos Augustin*. Aarhus: Klim.

Arendt, H., Kohn, J. (2003). *Responsibility and Judgement*. New York: Schocken Books.

Gruschka, A. (2016). *At lære at forstå*. Aarhus: Klim.

Kant, I. (2005). *Kritik af dømmekraften*. Frederiksberg: Det lille forlag.

Meulengracht, A. (2024). Hannah Arendt: Menneskets vilkår. *Tidsskrift for Professionsstudier*, 19(37), 124-129. Hentet fra <https://tidsskrift.dk/tipro/article/view/145069>

Weiss, T. (1984). A Living Room. *Southwest Review*, 69(2), 104-118. <http://www.jstor.org/stable/43469629>